

Landschapsbeheer
Groningen

Een eindeloze horizon

Herstel Oldambster weidsheid: Eindrapportage

Verantwoording

Titel	:	Een eindeloze horizon
Subtitel	:	Herstel Oldambster weidsheid: eindrapportage
Projectnummer	:	WF147051
Versie	:	Concept 2 eindrapportage
Datum	:	18-7-2022
Auteur(s)	:	Gerard van Looijengoed,
E-mail adres	:	g.van.looijengoed@landschapsbeheergroningen.nl
Gecontroleerd door	:	Teamleider Projectbureau / Senior Adviseur /Directeur
Paraaf gecontroleerd	:	
Goedgekeurd door	:	Teamleider Projectbureau / Senior Adviseur /Directeur
Paraaf goedgekeurd	:	
Contact	:	Landschapsbeheer Groningen Roderwolderdijk 60 9744 TH Groningen 050 – 534 51 99 www.landschapsbeheergroningen.nl

Zorg voor het landschap

Landschapsbeheer Groningen maakt zich sterk voor behoud en duurzame ontwikkeling van het streekeigen cultuurlandschap van Groningen. We zetten ons in voor haar schoonheid, voor de grote variëteit aan planten en dieren en voor de rijke cultuurhistorie. We hebben geen eigen terreinen en werken dus altijd samen.

We ondersteunen (lokale) initiatieven, ontwikkelen en realiseren een breed scala aan projecten en voeren onderhoudswerkzaamheden uit. Met plannen, projecten en programma's versterken we de kwaliteit van ons waardevolle landschap en agenderen ontwikkelingen die het landschap bedreigen. We delen onze passie, kennis en ervaring zodat het gevarieerde en unieke landschap van de provincie Groningen voor iedereen toegankelijk is en blijft. Met onze uitvoeringsdienst borgen wij de benodigde praktijkkennis en ervaring en verbinden wij betrokkenen en vrijwilligers aan het landschap van Groningen.

Ons uitgangspunt is een aantrekkelijk landschap met een eigen karakter en identiteit waar de bewoners zich thuis voelen.

Inhoud

1	Inleiding	5
1.1	Doelstellingen	5
1.2	Aanpassingen	5
1.3	Het proces	6
1.4	Het plangebied	7
2	De resultaten	8
2.1	Overzicht deelprojecten	8
2.2	Planvorming	25
2.3	Omvormingen beplantingen	11
2.3.1	Gemeente Eemsdelta (vml. Delfzijl)	11
2.3.2	Gemeente Oldambt	15
2.3.3	Staatsbosbeheer	18
2.3.4	Groninger landschap	22
2.4	Kwaliteitsverbetering groene linten	24
2.5	Toegankelijkheid en beleving	26
2.5.1	Routeapp	26
2.5.2	Excursies	26
2.5.3	Infopunt	27
2.5.4	Kunstbankjes en fietsroute	27
2.5.4	Film 'Het Oldambt: een eindeloze horizon'	29
3	Financiën	30
4	Oplevering en nawoord	31
4.1	Feestelijke afronding van het project	31
4.2	Nawoord	31
5	Bijlagen	32

1 Inleiding

Het landschap van het Oldambt is een landschap van nuances, waarin kleine elementen de unieke weidsheid benadrukken. In de loop der jaren zijn landschapselementen ontstaan die het karakteristieke beeld verstoren. Oude structuren en contrasten worden aan het oog onttrokken of gaan verloren door een 'groensluier' die de beleving van de openheid van het landschap aantast. Met dit project willen we het tij keren. Door de groensluier weg te nemen en het waardevolle groen te versterken, wordt de beleving van de weidsheid versterkt en wordt de landschappelijke samenhang van het gebied weer zichtbaar. Daarnaast willen we het landschap toegankelijk maken om het verhaal van de ontstaansgeschiedenis van dit bijzondere gebied bekendheid te geven en de kennis van de landschappelijke, cultuurhistorische en natuurwaarden van het landschap te vergroten. De relatie tussen het landschap en Werelderfgoed Waddenzee speelt hierbij een belangrijke rol.

1.1 Doelstellingen

Het project *Een eindeloze horizon, herstel Oldambster weidsheid* heeft een tweeledig doel:

1. Het herstel en de versterking van de gebiedsidentiteit en de kernkwaliteiten van het landschap van het Oldambt.
2. Het toegankelijk en beleefbaar maken van die kernkwaliteiten voor bewoners en bezoekers en het vergroten van de kennis van de landschappelijke, cultuurhistorische en natuurwaarden van het landschap en van de relatie van het landschap met Werelderfgoed Waddenzee.

In het project is onderscheid gemaakt tussen de grotere en kleinere bosjes en de lintbeplantingen. In de bosjes gaat het hierbij om de kwaliteit van de bosjes en om het creëren van zichtlijnen. Bij de lintbeplantingen gaat het om het met beplanting accentueren van doorgaande wegen (het lint) en de erven aan deze linten.

1.2 Aanpassingen

De laatste jaren heeft de essentaksterfte zich in de provincie en ook in het plangebied van dit project uitgebreid. Hierdoor ontstond de zorg bij met name de terreineigenaren dat karakteristieken van het Oldambt zouden veranderen door veel uitval van essen in de lintbeplantingen en de bossen. In de loop van het project is ervoor gekozen om deze problematiek, voor zover de doelstellingen en kaders van het project dat toelaten, mee te nemen in de planvorming.

Ook heeft er in de laatste jaren een verschuiving plaatsgevonden in het denken over de betekenis van bos en bomen voor klimaat en samenleving. Dat komt onder meer tot uiting in het Klimaatakkoord, de Bossenstrategie en de uitwerking hiervan in het provinciale programma 'Bos & Hout'. In dit kader zijn mogelijkheden voor versterking van bos- en landschappelijke beplantingen per regio verkend. Ook bij de gebiedspartijen en bewoners van het Oldambt is hier steeds meer aandacht voor. Deze ontwikkeling raakt daarbij de doelstelling en uitvoering van het project Eindeloze Horizon. Immers, het Oldambt is een gebied gekenmerkt door openheid en vergezichten, geaccentueerd met kwalitatief goede beplantingen op de juiste plaats. Dit vraagt een zorgvuldige afstemming bij het realiseren van de aanplantopgave uit Bos & hout, en was daardoor goed aan te sluiten bij de gewenste kwaliteitsimpuls vanuit het project.

1.3 Het proces

Start van het project

Het project is gestart in 2016, met het samenstellen van een projectteam. Hierin zitten vertegenwoordigers van Landschapsbeheer Groningen, Gemeente Delfzijl (nu Eemsdelta), Gemeente Oldambt, Staatsbosbeheer, Stichting Landschap Oldambt en de provincie Groningen. De provincie Groningen is na verloop van tijd overgegaan op een agendalidmaatschap. Het projectteam is verantwoordelijk voor de planvorming, coördinatie, planning, uitvoering en afstemming met direct betrokkenen, eigenaren en bewoners.

Daarnaast is een stuurgroep samengesteld. Hierin zitten de wethouders van de gemeenten Delfzijl (na de fusie: Eemsdelta) en Oldambt, de regiodirecteur Staatsbosbeheer, een bestuurslid van de Stichting Landschap Oldambt en de directeur van Landschapsbeheer Groningen. De stuurgroep bewaakt de voortgang en komt tenminste eenmaal per jaar bijeen.

Gezamenlijke visie opstellen

Bij aanvang van het project bleek de visie van de deelnemende partijen over het landschap en de ontwikkeling van het landschap onvoldoende op één lijn te zitten. Om een door alle deelnemers en ook door bewoners gedragen uitgangspunt te hebben is bij de start van het project eerst een landschapsvisie opgesteld.

De landschapsvisie is in 2016 opgesteld onder leiding van Wim Boetze. Doel van dit schetsatelier was om de deskundigheid en inzichten van verschillende gebiedspartijen bij elkaar te brengen en te vertalen naar een gezamenlijke visie. Het programma bestond uit:

- een viertal inleidingen (Wim Boetze, de Stichting Landschap Oldambt, Staatsbosbeheer, Landschapsbeheer Groningen);
- een gebiedsexcursie;
- en een aantal schetssessies met een presentatie van de resultaten.

Wim Boetze heeft de resultaten gebundeld in [*Een Eindeloze Horizon, Herstel van Oldambtster weidsheid De Schetsploeg \(2016\)*](#). Dit document is onderschreven door de projectpartners en voor de planvorming leidend geweest.

Vorbereiding en uitvoering maatregelen

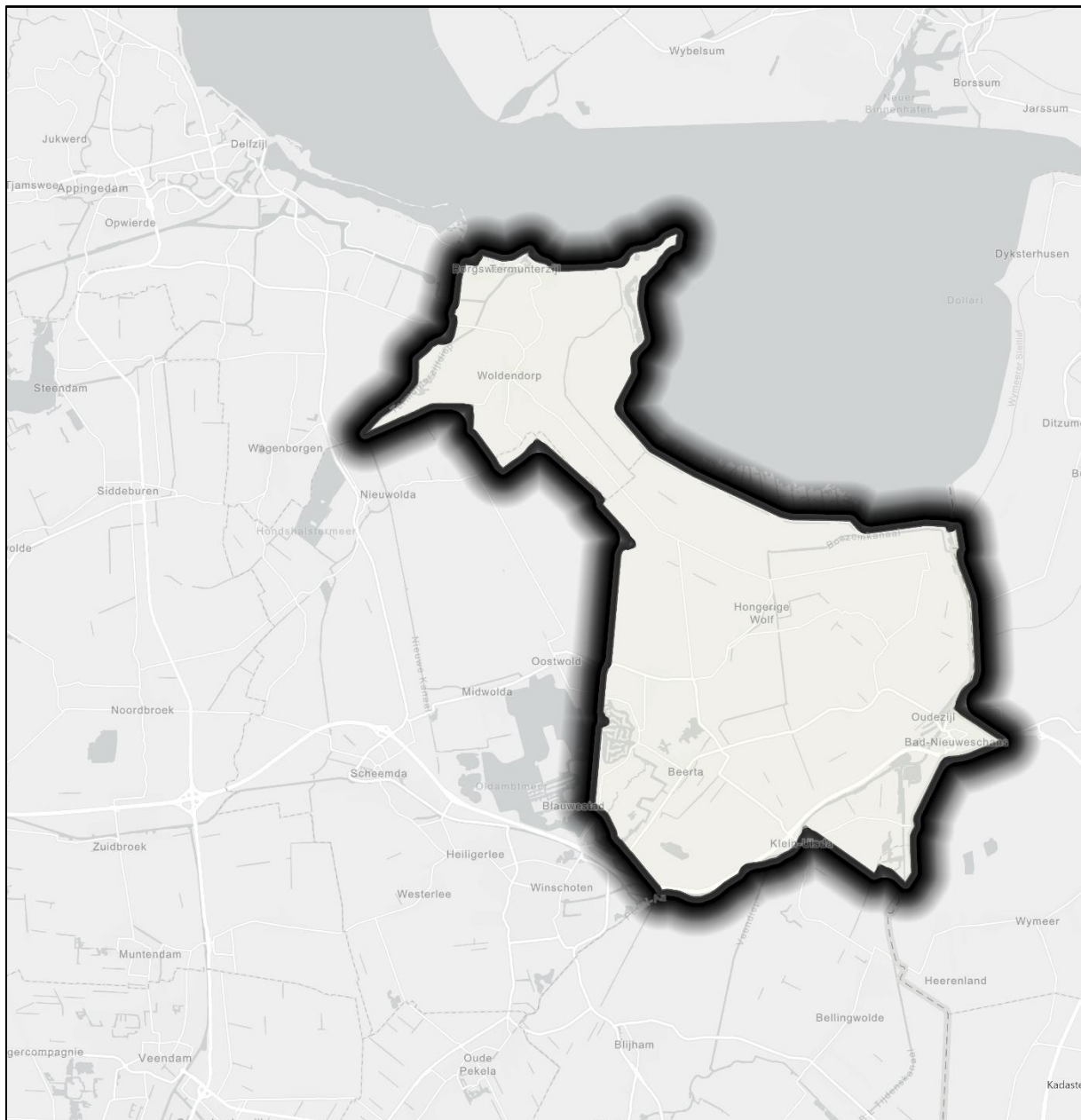
Op basis van de landschapsvisie zijn de diverse maatregelen verder voorbereid en in uitvoering gebracht, zie paragraaf 1.4. In het voorjaar van 2020 bleek dat niet alle maatregelen tijdig uitgevoerd konden worden. De maatschappelijke verandering in het denken over bos en beplanting bood daarnaast kansen voor de versterking van de landschappelijke kwaliteit in het Oldambt. Met twee extra uitvoeringsjaren (tot juni 2022) kon er verder gewerkt worden aan zowel de kwalitatieve verbetering van de bossen en groene linten als aan de onderdelen van het project die de toegankelijkheid en beleving van het gebied versterken. In april 2021 vond een bezoek van het Waddenfonds plaats aan het project, waarbij zowel reeds uitgevoerde als nieuwe maatregelen zijn bezocht.

Feestelijke afsluiting

In mei 2022 heeft de feestelijke afsluiting van het project plaatsgevonden met de projectpartners en vertegenwoordigers van de financiers.

1.4 Het plangebied

In het project is alleen gewerkt in de streek het Oldambt, die wordt gevormd door een deel van de gemeente Eemsdelta en een deel van de gemeente Oldambt. In dit rapport wordt met Gemeente Oldambt de bestuurlijke organisatie bedoeld en met projectgebied of Oldambt de streek.

1: Kaart projectgebied

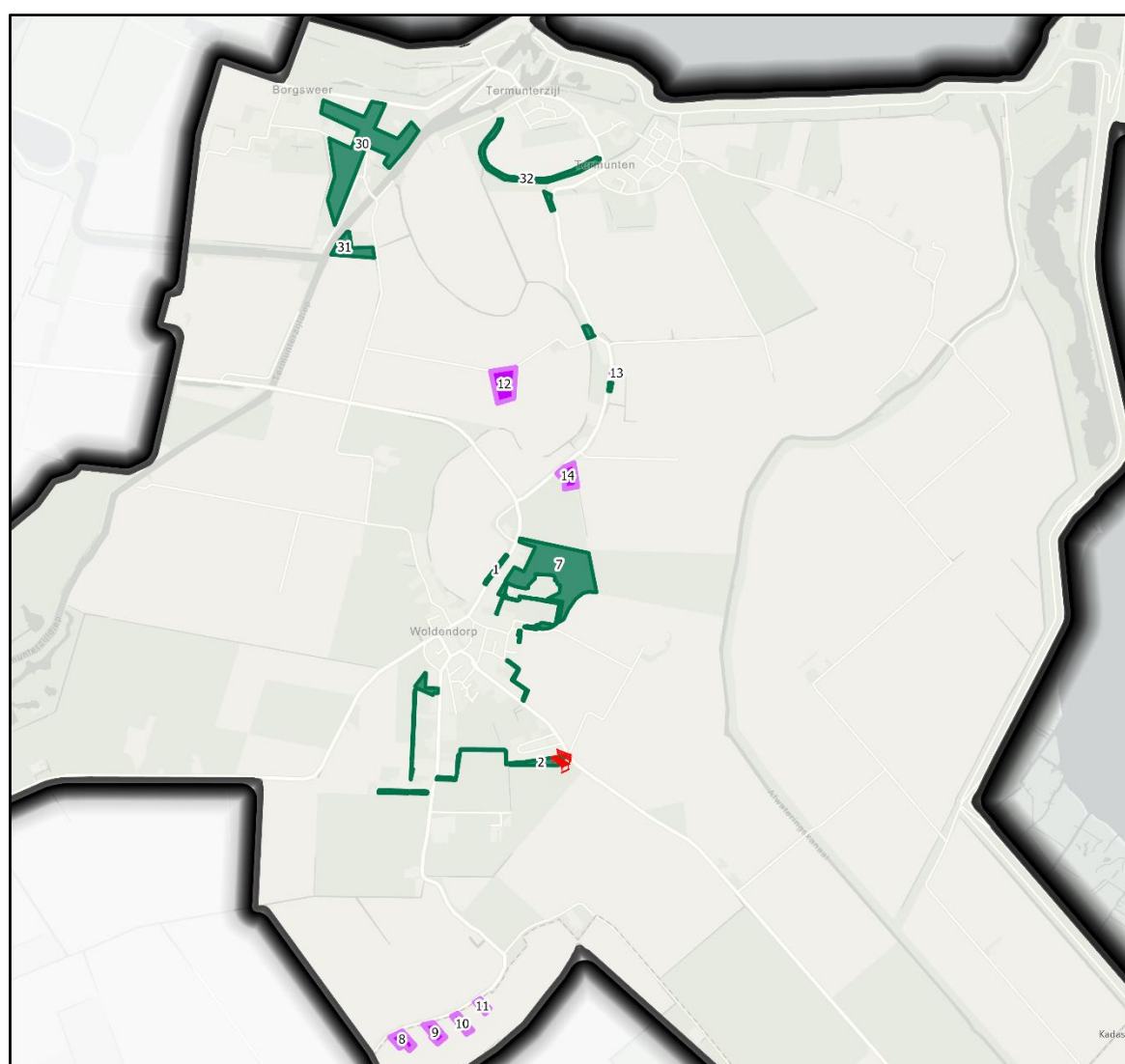
2 De resultaten

2.1 Overzicht deelprojecten

In onderstaand overzicht en op de kaarten in figuur 2 en 3 is een overzicht opgenomen van alle deelprojecten die in het kader van het project zijn opgepakt. De nummers in de tabel verwijzen naar de nummers op de kaarten. In totaal is 170 hectare beplanting omgevormd en 17 hectare groene linten aangepakt.

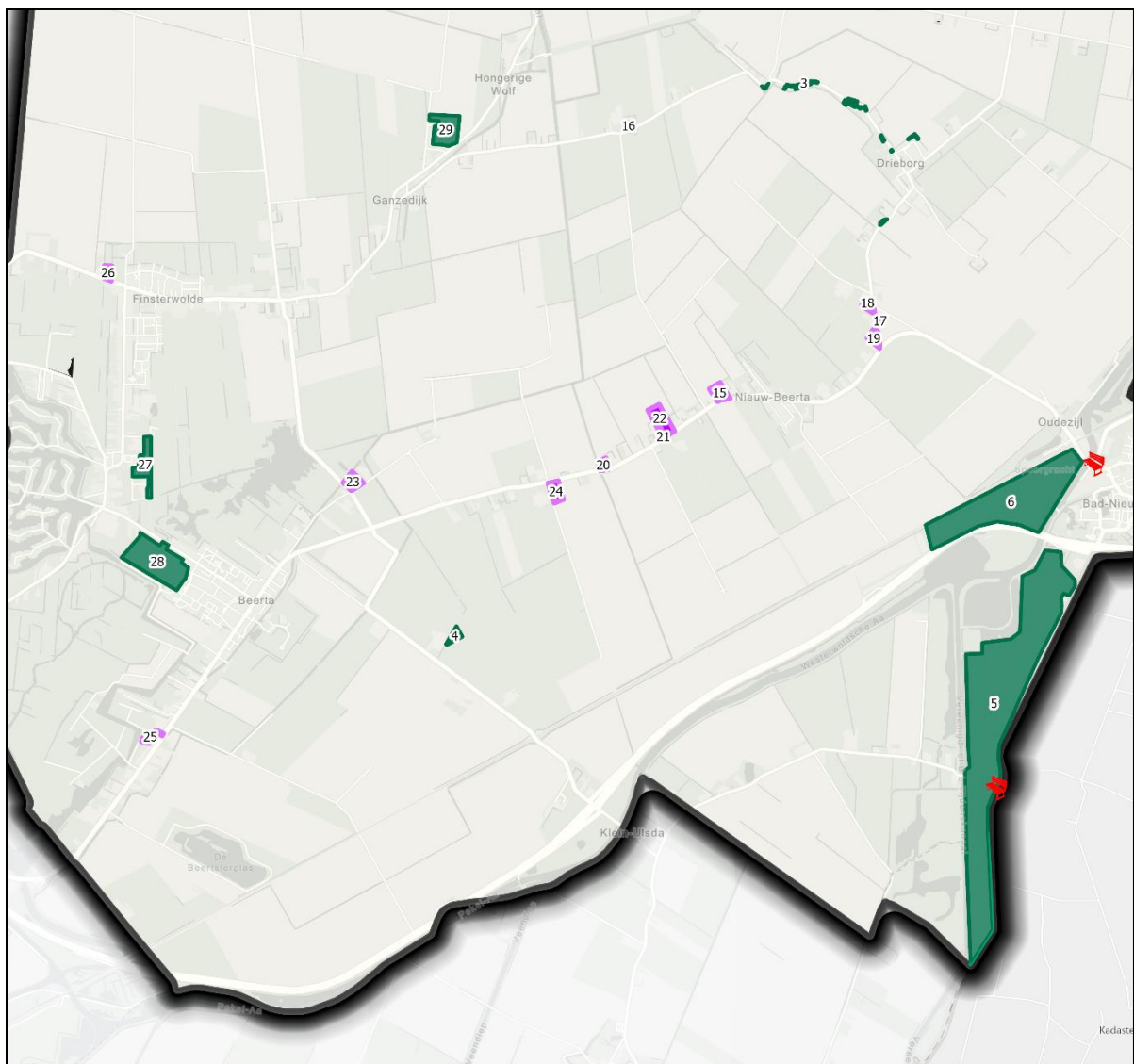
		Deelprojecten	ha.
Omvorming beplantingen			
	Gemeente Eemsdelta (vml. Delfzijl)		
1	Baamsum	Wegbeplanting en boomweides	0,8
2	Woldendorp	Dorpsbosjes	3,6
30	Borgsweer, Termunten	Dorpsbosjes	11,2
31	Wartumerweg Termunten	Dorpsbosjes	1,5
32	Kleine Diep, Termunten	Dorpsbosjes	2,1
33	Olswerderweg, Termunten	Dorpsbosjes	2,1
	Gemeente Oldambt		
3	Drieborg	Dorpsbosjes	1,4
27	Hardenberg, Finsterwolde	Dorpsbosjes	3,8
28	Noordbos Beerta	Dorpsbosjes	3,6
29	Ganzedijk, Vlinderbos	Dorpsbosjes	5,2
	Staatsbosbeheer		
4		Ulsderkolk	0,9
5		Bos op Houwingaham,	82,9
6		Booneschans Nieuw Schanskerbos	41,5
	Het Groninger landschap		
7		Parkbos Woldendorp	9,4
Kwaliteitsverbetering groene linten			
	Gemeente Eemsdelta (vml. Delfzijl)		
8	Binnen AE 2 Nieuwolda	erf	0,7
9	Binnen AE 3 Nieuwolda	erf	0,7
10	Binnen AE 5 Nieuwolda	erf	0,5
11	Binnen AE 6 Nieuwolda	erf	0,3
12	Baamsum 3 Baamsum	erf	2,0
13	Baamsum 6 Baamsum	erf	0,1
14	Baamsum 18 Baamsum	erf	1,0
	Gemeente Oldambt		
15	Hoofdweg 43 Nieuw-Beerta	erf	1,5
16	Finsterwolderhamrik 9 Finsterwolde	erf	0,3
17	Verlengde Hoofdweg 2 Nieuw-Beerta	erf	0,2
18	Verlengde Hoofdweg 9 Nieuw-Beerta	erf	0,6
19	Verlengde Hoofdweg 1 Nieuw-Beerta	erf	0,9
20	Hoofdweg 7 Nieuw-Beerta	erf	0,6
21	Hoofdweg 21 Nieuw-Beerta	erf	0,3

22	Hoofdweg 23 Nieuw-Beerta	erf	2,8
23	Oudeweg 31 Beerta	erf	1,4
24	Hoofdweg 2 Nieuw Beerta	erf	1,5
25	Hoofdstraat 89 Beerta	erf	0,8
26	Goldhoorn 4 Finsterwolde	erf	0,8
Toegankelijkheid en beleving			
	Infopunt		1
	Routeapp	gehele gebied	1
	Landschapsexcursies	gehele gebied	6 keer
	Kunstbankjes (informatiepunten)	Bad Nieuwschans, Booneschans, Termunten	3 (stuks)
	Fietsroute		1
	Film	gehele gebied	1

2: Noordelijk deel plangebied

	Kwaliteitsverbetering groene linten (7)
	Omvorming beplanting (27)
	Kunstbankjes

3: Zuidelijk deel plangebied

2.2 Omvormingen beplantingen

2.2.1 Gemeente Eemsdelta (vml. Delfzijl)

Wegbeplantingen Baamsum (deelproject 1)

Oppervlakte : 0,8 hectare
Aard van de werkzaamheden : nieuwe aanplant

Het project Baamsum betreft de A.E. Gorterweg, dit is de weg tussen Woldendorp en Baamsum. Langs deze weg is een nieuw fietspad aangelegd. De bestaande groenstructuur bestond uit herenboomweides. Bij de bewoners is de wens ontstaan om hier een nieuwe lijnvormige groenstructuur aan te brengen.

Het ontwerp is aangeleverd door de gemeente Delfzijl. Bij de planvorming voor de inrichting van de nieuwe groenstructuur is gekeken naar de mogelijkheden om de bestaande structuur om te vormen naar een lijnstructuur in het landschap. Hiermee wordt de landschappelijke lijn tussen Woldendorp en Baamsum versterkt. Het ontwerp behelst een combinatie van gedeeltelijk bestaande en gedeeltelijk nieuw aan te planten boomvormers in combinatie met struikvormers. De bewoners hebben hun voorkeur voor de keuze van de aan te planten soorten aangegeven. Dit resulteerde in een gemêleerd assortiment van 77 fruit- en loofbomen en 37 bessenstruiken die zijn aangeplant, een soortenlijst is bijgevoegd in bijlage 1.

Beheer

Het onderhoud van de beplanting pakken de bewoners langs de weg zelf op.

4: Twee deelkaarten van het beplantingsplan wegbeplanting Baamsum

5: Eindbeeld

Dorpsrandbeplantingen Woldendorp (deelproject 2)

Oppervlakte	:	3,6 hectare
Aard van de werkzaamheden	:	snoei- en kapwerkzaamheden en nieuwe aanplant

In de dorpsrand van Woldendorp zijn alle dorpsbosjes aangepakt. In totaal ging het om 23 boselementen. In de bosjes zijn doorzichten aangebracht. Deze doorzichten zorgen ervoor dat er vanuit de bebouwde kom zichtlijnen en doorkijken ontstaan naar het open landschap.

In dit deelproject is een combinatie gemaakt met het probleem van de essentaksterfte. De zieke essen zijn eruit gehaald. Er is nieuwe aanplant aangebracht om de structuur van de bosjes te versterken, waarbij er ruimte is gemaakt voor doorzichten. Er zijn op verzoek van de bewoners diverse fruitbomen geplant en daarnaast zijn er loofbomen aangeplant om meer diversiteit in de bosjes aan te brengen en daarmee de kwetsbaarheid voor ziektes te verminderen.

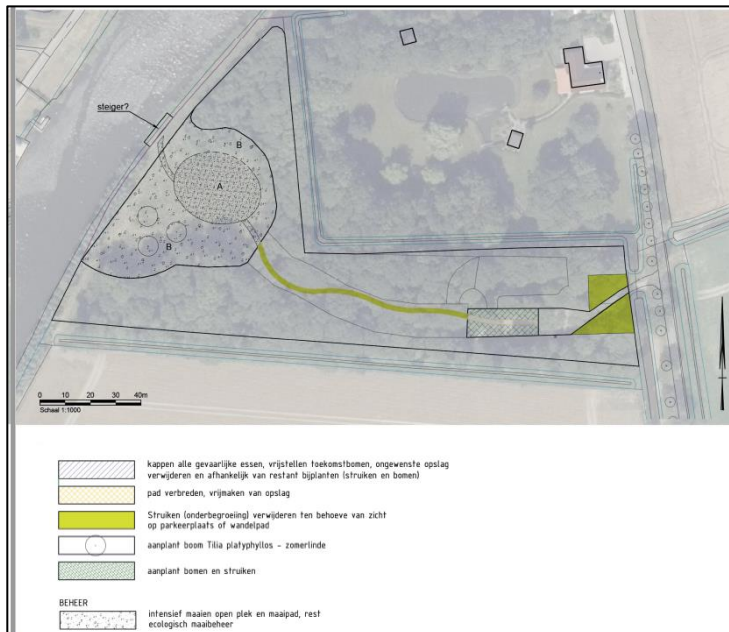
In totaal zijn er 4.386 stuks bosplantsoen aangeplant, waarvan het grootste deel struikvormers. Er zijn 11 zichtlijnen aangebracht vanuit het bosje. In bijlage 2 is terug te vinden welke soorten boomvormers en bosplantsoen zijn aangeplant.

Beheer

Het beheer ligt deels bij de bewoners en deels bij de gemeente. De fruitbomen en fruitstruiken worden beheerd door de bewoners. Hiervan mogen ze de oogst zelf houden. De rest van het beheer ligt bij de gemeente.

Wartumerweg, Termunten (deelproject 31)

Oppervlakte	:	1,5 ha.
Aard van de werkzaamheden	:	Kappen bomen, aanplant nieuwe bomen en struiken

8 Plankaart Wartumerweg

Aan de Wartumerweg zijn in het bosvak de zieke bomen verwijderd, nieuwe bomen en struiken van diverse soorten aangeplant en is er openheid gecreëerd in de beplanting.

Beheer

Het beheer na de ingreep wordt uitgevoerd door de gemeente Eemsdelta.

Kleine diep, Termunten (deelproject 32)

Oppervlakte	:	2,1 ha.
Aard van de werkzaamheden	:	Kappen bomen, aanplant nieuwe bomen en struiken

9 Plankaart Klein Diep

Aan het Klein diep ligt een bosstrook in een halve cirkel die het dorp afschermt. Deze bosstrook heeft een kwaliteitsimpuls gekregen door het verwijderen van zieke essen en het aanplanten van een gevarieerd aanbod van soorten bomen en struiken. Tevens is een maaipad gecreëerd en is een soortenrijk kruidenmengsel ingezaaid.

Beheer

Het beheer na de ingreep wordt uitgevoerd door de gemeente Eemsdelta.

Olswerderweg, Termunten (deelproject 33)

Oppervlakte : 2,1 ha.
Aard van de werkzaamheden : snoei- en kapwerkzaamheden en nieuwe aanplant

10 Plankaart Olsderweg

In de bosstrook aan de Olsderweg zijn op diverse plaatsen open plekken gemaakt, kruidenmengsels ingezaaid en verspreid over het bos zieke essen verwijderd en vervangen door andere soorten bomen en struiken. Hierdoor is een gevarieerde beplanting ontstaan die de openheid rondom het dorp accentueert.

Beheer

Het beheer na de ingreep wordt uitgevoerd door de gemeente Eemsdelta.

2.2.2 Gemeente Oldambt

Dorpsrandbeplantingen Drieborg (deelproject 3)

Oppervlakte : 1,4 hectare
Aard van de werkzaamheden : snoei- en kapwerkzaamheden en nieuwe aanplant

Dit deelproject betreft de beplantingen langs de toegangswegen van Drieborg. Deze beplanting bestaat uit meerdere kleine boselementen. In veel van deze elementen stonden zieke essen. In de gemeente Oldambt worden uit alle bosjes de aangetaste essen die in bosverband staan gerooid. In dit deelproject is een combinatie gemaakt van het rooien van de zieke essen, het creëren van zichtlijnen en het versterken van de bosstructuur door nieuwe aanplant. Door in het assortiment van de aan te planten boom- en struikvormers te variëren is de diversiteit en daarmee de toekomstbestendigheid van de bosjes vergroot. Bij de keuze van de soorten is er rekening mee gehouden dat de bosjes ook in de bebouwde kom liggen. Hier kunnen weer andere soorten gebruikt worden dan in het landelijk gebied. In de planvormingsfase is contact geweest met dorpsbelangen Drieborg. Er is een excursie met de bewoners georganiseerd om de plannen te bespreken en toe te lichten. Toen de definitieve plannen er lagen is door de gemeente Oldambt en Landschapsbeheer Groningen een infoavond voor alle bewoners georganiseerd. Op strategische plaatsen zijn doorkijkjes naar het open landschap gemaakt door niet in te planten. Bij de picknickplaats zijn de bomen opgesnoeid. In bijlage 3 is te lezen welke boomvormers en struikvormers zijn aangeplant.

Beheer

Het beheer van de bosjes wordt uitgevoerd door de gemeente Oldambt. Dit beheer is zodanig dat door doorkijkjes ook in de toekomst gehandhaafd worden.

11: Locatie bosjes (groen weergegeven) in en langs toegangswegen Drieborg, met bijbehorende zichten op het landschap (zwarte pijltjes).

12: Landschapsbeheer Groningen rooit zieke essen

Hardenberg, Finsterwolde, Termunten (deelproject 27)

Oppervlakte	:	3,8
Aard van de werkzaamheden	:	snoei- en kapwerkzaamheden

Het dorpsbos/de bosstrook Hardenberg Finsterwolde is in het project toekomstbestendig gemaakt door in het bos en in het bijzonder in de vakken rondom het fietspad ruimte te maken voor verjonging; zieke bomen te kappen en het pad beter begaanbaar te maken door te snoeien. Het bos is daardoor lichter geworden, beter beleefbaar en heeft hiermee een kwaliteitsimpuls gekregen.

13 Luchtfoto Finsterwolde, Hardenberg

Beheer

Het beheer wordt na de uitvoering door de gemeente Oldambt uitgevoerd.

Noordbos, Beerta (deelproject 28)

Oppervlakte	:	3,6 ha.
Aard van de werkzaamheden	:	snoei- en kapwerkzaamheden

Het Noordbos van Beerta is een wat groter bos tegen de kern van Beerta aan. In een deel van het bos hebben kap- en snoeiwerkzaamheden plaatsgevonden die de vitaliteit van de bomen en daarmee van het bos vergroten. In de rest van het bos is geen uitvoering geweest.

Beheer

Het beheer wordt na de uitvoering door de gemeente Oldambt uitgevoerd.

14 Luchtfoto Noordbos Beerta met gemarkeerde deel uitvoering

Ganzedijk, Vlinderbos (deelproject 29)

Oppervlakte	:	5,2 ha.
Aard van de werkzaamheden	:	snoei- en kapwerkzaamheden

Het Vlinderbos nabij Ganzedijk is een typisch Oldambtsterbos: aangelegd rondom de bebouwing, veel essen geplant bij aanleg en door de essentaksterfte ernstig aangetast. Door te dunnen in het bos en de zieke en aangetaste essen weg te halen is er ruimte ontstaan voor de overgebleven bomen om verder te groeien. De kwaliteitsverbetering maakt dit bos hiermee weer klaar voor de toekomst.

15 Luchtfoto Vlinderbos Ganzedijk

Beheer

Het beheer wordt na de uitvoering door de gemeente Oldambt uitgevoerd.

2.2.3 Staatsbosbeheer

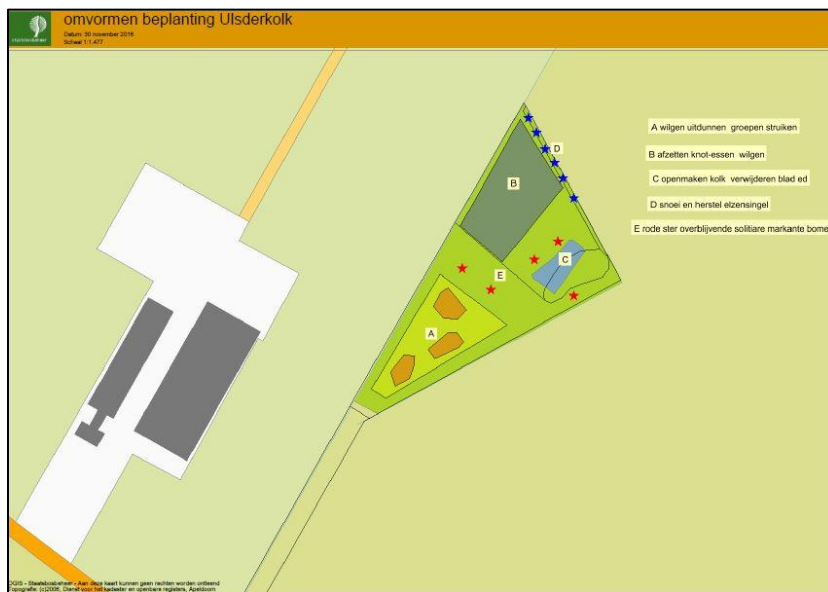
Ulsderkolk (deelproject 4)

Oppervlakte	:	0.9 hectare
Aard van de werkzaamheden	:	snoei- en kapwerkzaamheden en nieuwe aanplant

De Ulsderkolk is een voorbeeld van Groninger natuurhistorie. Dit landschappelijke element bestaat uit een kolk en een stuk bos. Eigenaar van de kolk en bijbehorend bos is Staatsbosbeheer. In dit deelproject gaat het om het behoud en herstel van dit landschappelijke element.

Om de kolk te behouden en te herstellen heeft Staatsbosbeheer samen met Landschapsbeheer Groningen ervoor gekozen om de begroeiing gedeeltelijk te verwijderen. Doel was om de zichtbaarheid van de kolk in het landschap te verbeteren en tegelijkertijd ook de natuurwaarden in de kolk meer ruimte te geven.

De kolk moest weer leefruimte bieden aan (roof)vogels, vissen en kleine zoogdieren, een diversiteit aan soorten wat ten goede komt aan de totale biodiversiteit. Dit heeft geresulteerd in een combinatie van verschillende maatregelen.

16: Omvormingsplan Ulsderkolk

De begroeiing rondom de kolk en in het bijbehorende bos is gesnoeid. Hierdoor komt er meer licht op de kolk en minder bladafval in het water, waardoor er weer meer leven kan ontstaan. Oude knotbomen zijn geknot en kunnen nu weer uitlopen. Een groep wilgen is uitgedund. Een deel van de bomen en struiken zijn blijven staan, zodat het beschutte karakter van de Ulsderkolk behouden blijft. Er is een aantal nieuwe struiken geplant. In totaal zijn er 50 stuks bosplantsoen aangeplant. Er is gekozen voor een diversiteit aan soorten: eenstijlige meidoorn, Gelderse roos, lijsterbes en kardinaalsmuts.

Beheer

Het beheer van de kolk wordt door Staatsbosbeheer uitgevoerd in samenwerking met een vrijwilligersgroep.

Eindbeeld

Oppervlakte : 82,9 hectare
Aard van de werkzaamheden : snoei- en kapwerkzaamheden en nieuwe aanplant

Bos op Houwingaham
Eindeloze Horizon Oldambt

Datum 9-6-2020
Schaal 1:12.500

Verlegde en/of nieuwe trap/kunstwerk
Vrijgezette paden incl. nieuwe aanplant (bosplantoen)
Vrijgezette paden

Landscapsbeheer Groningen

Sinds de aanleg is het bos volwassen geworden en daardoor dreigden er enkele kenmerkende doorzichten van het ontwerp dicht te groeien. In het bos is de ruimtelijke werking versterkt door deze doorzichten weer open te maken en te verbreden. Zie ook de plankaart hieronder. De groene lijnen geven de paden aan die zijn vrijgezet en verbreed. Langs een aantal paden, de gele lijnen op de kaart, is langs de bosrand bosplantsoen geplant om de biodiversiteit van het bos te vergroten. Langs deze paden stonden uitsluitend boomvormers.

In het bos ligt een kunstwerk van Paul de Korte. Dit kunstwerk bestaat uit 7 elementen die refereren aan het verdronken dorpje Houwingaham. Een aantal van deze kunstwerken lag niet helemaal goed in de zichtlijnen.

Deze elementen zijn verplaatst zodat deze precies in het midden van de zichtlijnen liggen. (de bruine vakjes op de kaart). Ook de betonnen trap bij het meest westelijke bruine vakje is in de lijn van zichtlijn gelegd. Tevens is hier een nieuwe betonnen trap geplaatst.

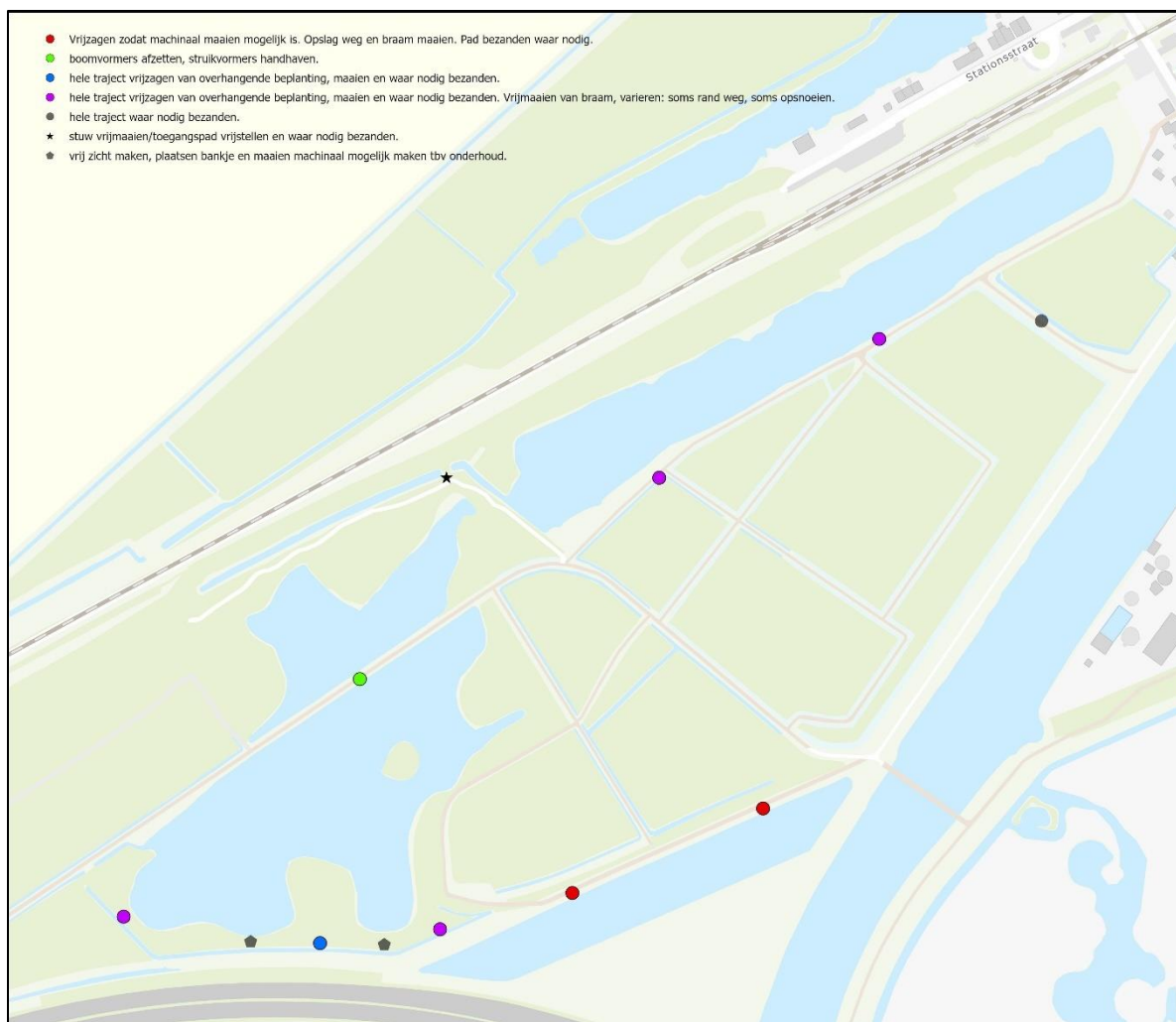
18: Landschapsbeheer Groningen brengt zichtlijnen terug

In aansluiting op het kunstbankje is nabij Booneschans een extra zichtlijn gemaakt die vanaf het fietspad, over de plas heen het kunstbankje zichtbaar maakt. Tevens is een nieuw pad aangelegd en is de leidijk op de grens Nederland-Duitsland begaanbaar gemaakt zodat er een rondwandeling ontstond.

Nieuwe Schanskerbos (deelproject 6)

Aantal hectares	:	41,5 hectare
Aard van de werkzaamheden	:	snoei- en kapwerkzaamheden en nieuwe aanplant

Het Nieuwe Schanskerbos ligt tegen Nieuweschans aan en vormt het uitloopgebied van het dorp. Het bos bestaat uit verschillende bosvakken met een diverse aanplant waaronder veel essen. In het bos zijn paden die samen met doorkijkjes over de diverse waterpartijen zichtlijnen vormen. In het project zijn deze zichtlijnen hersteld, de paden breder gemaakt (dat wil zeggen: er zijn stroken beplanting weggehaald zodat de zichtlijnen duidelijker en beleefbaarder zijn, met als neven doel bredere en beter toegankelijke paden) en de paden zijn deels opnieuw bezand. Door het plaatsen van picknickbanken en de maatregelen aan de paden heeft naast de kwaliteitsimpuls voor de beplanting ook de toegankelijkheid en beleving een impuls gekregen.

19: Kaart Dorpsbos Bad Nieuweschans

2.2.4 Groninger landschap

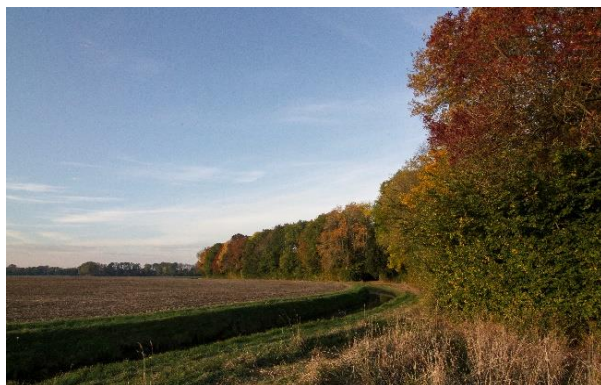
Parkbos Woldendorp (deelproject 7)

Oppervlakte	:	9,4 hectare
Aard van de werkzaamheden	:	snoei- en kapwerkzaamheden en nieuwe aanplant

Parkbos Woldendorp heeft een belangrijke functie voor het dorp en vooral voor de wandelaars. De opgaande beplanting bestaat onder andere uit essen, die te lijden hebben van de essentaksterfte. In dit bos is het accent gelegd op verbetering van de kwaliteit van het parkbos en het realiseren van zichtpunten naar het omringde landschap. Door het boskarakter te versterken is het contrast met het omringende weidse landschap vergroot. Dit is onder andere gedaan door de bosrand op te lichten. De eerste rij essen in de bosrand is geveld en er zijn circa 10 inhammen in de bosrand en langs de paden gezaagd. Het vrijgekomen stam- en takhout is gestapeld en op rillen gelegd in het bos. Deze dienen zo als schuilplaats voor onder andere wilde bijen, vogels, etc. De vrijgekomen snippers zijn verspreid in het bos. Om de variatie in de ondergroei te stimuleren en de verjonging van iep tegen te gaan zijn er per inham 50 stuks bosplantsoen aangeplant. Er is gekozen voor een diversiteit aan soorten: meidoorn, Gelderse roos, hondsroos, kardinaalsmuts en vuilboom.

20: Plankaart Parkbos Woldendorp

21: nulsituatie (links) en uitvoering (rechts)

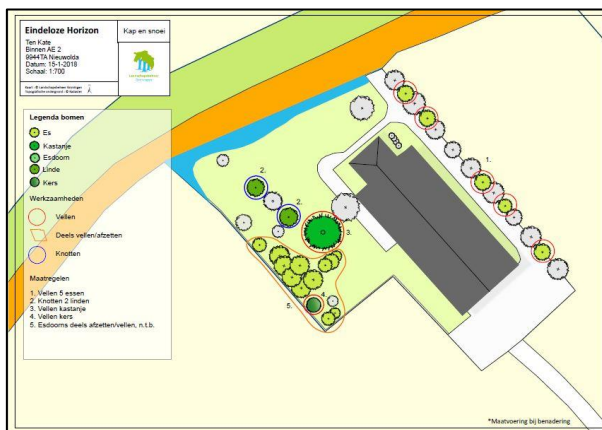

22: nulsituatie (links) en uitvoering (rechts)

2.3 Kwaliteitsverbetering groene linten

Langs de linten in het gebied, zoals de Binnen AE in Nieuwolda, Baamsum (straat) en de Hoofdstraat in Nieuw Beerta hebben in totaal 19 erven deelgenomen aan het project. Deze erven zijn zoveel als mogelijk versterkt om het accent van de lijnen in het landschap steviger te maken. Op veel erven was de beplanting verouderd en aan vervanging toe. Er is gekozen om de oude bomen te verwijderen en nieuwe te planten, zodat de beplanting weer toekomst heeft. Dat betekent dat in de loop der jaren, als de beplanting uitgroeit, de linten steeds duidelijker in het landschap zichtbaar zullen worden. Ook zijn daar waar mogelijk oude bomen behouden zodat deze nog langer hun beeldbepalende functie houden.

In overleg met de bewoners is een plan gemaakt welke beplanting aan vervanging toe is, welke beplanting gekapt moet worden om zichtlijnen vanuit de woning te krijgen en waar nieuwe beplanting kan komen. Hieronder is een voorbeeld te zien van een van deze deelprojecten.

23: plankaart kap en snoei Binnen AE2, Nieuwolda

24: plankaart aanplant Binnen AE2, Nieuwolda

25: foto herstellende erf aan de Binnen AE2, Nieuwolda

2.4 Planvorming

Voor een aantal lintbeplantingen en bosjes in het plantgebied zijn plannen uitgewerkt. Deze zijn om verschillende redenen niet in uitvoering gekomen.

Er is contact geweest met Rijkswaterstaat over de beplanting langs de A7. Er is een uitwerking gemaakt voor 6 locaties langs deze snelweg om met name zichtlijnen te realiseren. Dit plan is in de projectgroep goedgekeurd. Het gaat om:

- De locatie Oost-Winschoten
- De locatie Nabij kleitunnel
- De locatie aansluiting Oudeschans
- De locatie Opstelplaats douane en oude tankstation
- De locatie Waterpartij Bad Nieuwschans
- De locatie Afrit zuidoost Bad Nieuwschans

Voor de begraafplaats Finsterwolde is een uitwerking gemaakt waarbij een zichtlijn wordt vrijgemaakt in de bosrand rond de begraafplaats. Hierdoor kan men vanaf het pad dat over de begraafplaats loopt het open landschap in kijken. Het bos is in eigendom van Staatsbosbeheer. Door de verandering in aandacht en waardering voor bos, bomen en hout en de essentaksterfte is deze maatregel niet uitgevoerd.

De zichtlijn zou een relatief grote oppervlakte bos laten verdwijnen die elders gecompenseerd moest worden. Dit past niet bij de bosuitbreidingsopgave van de provincie. Ook zou de zichtlijn aangelegd worden door het bosvak heen waar nog de meest vitale bomen staan (geen essen). Al met al is door de stuurgroep geconcludeerd dat deze maatregel niet uitvoerbaar is, wat is gecommuniceerd en afgehecht met de betrokken bewoners.

2.5 Toegankelijkheid en beleving

Naast het herstellen en versterken van groene elementen is er ook gewerkt aan de toegankelijkheid en beleefbaarheid van het gebied.

2.5.1 Routeapp

Met de routeapp kan de gebruiker een reis door het weidse, nog goeddeels ongeschonden Oldambt maken per fiets of wandelend. Onderweg komen de verhalen van dat Oldambt tot leven. Op die manier krijgt het landschap een gezicht en ook een stem. De app geeft een keuze uit een wandelroute en twee fietsroutes:

- Lopen door de Graanrepubliek
- Fietsen over de bodem van de Dollard (oostroute)
- Fietsen door weidse polders (westroute)

26 Routeapp

2.5.2 Excursies

Er is een zestal excursies verzorgd in het gebied:

Polder- en dijkwandeling vanuit de Groninger Kroon

Datum: 12 mei 2016

Deelnemers: 20 dames van Vrouwen van Nu

Onderwerp: ervaren van weidsheid en openheid van het Oldambt en kijk op de Dollard.

27 Polder- en dijkwandeling

Kwelderwandeling (2x)

Datum: 25 oktober 2016

Deelnemers: 's ochtends 32 personen, 's middags 25 personen

Onderwerp: bloeiende kwelderplanten (lamsoor, waterranonkel, zeebies, zeekraal, zeeaster), wordingsgeschiedenis Oldambt en landaanwinning, bedreigingen en kansen.

28 Kwelderwandeling

De Graanrepubliek

Datum: 12 en 13 april 2017

Deelnemers: VWO-klas van het Revis Lyceum uit Doorn

Onderwerp: het boek De Graanrepubliek van Frank Westerman, onder leiding van geschiedenis leraar en coördinatie en begeleiding van Willem Friedrich (SLO), kennismaken met het Oldambt vanuit invalshoek van Westerman.

Polder- en dijkwandeling vanuit de Groninger Kroon (2x)

Datum: 7 juni 2017

Deelnemers: 28 personen in totaal

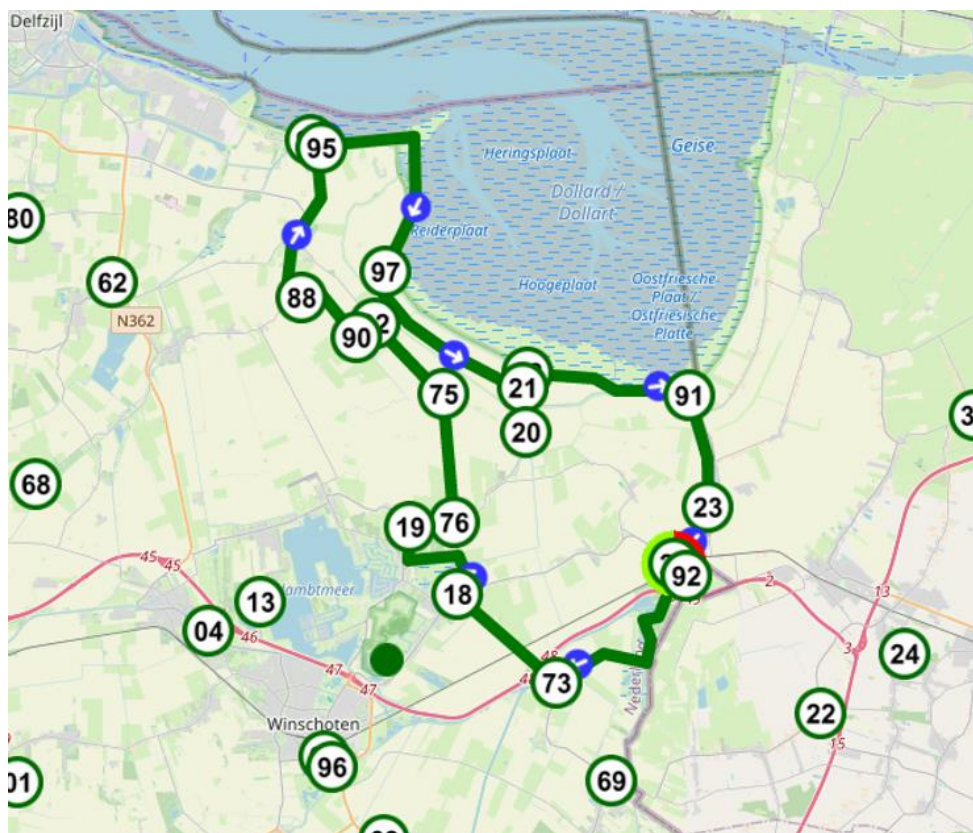
Onderwerp: polders en dijken

2.5.3 Infopunt

Er is op verschillende punten in het plangebied gezocht naar de mogelijkheid voor de realisatie van een infopunt. Er is informatie aangeleverd ten behoeve van de informatiewand over landschap in het bezoekerscentrum van het Groninger Landschap in Reiderland. Daarnaast zijn er drie kunstbankjes gerealiseerd die het verhaal van het landschap vertellen, zie de volgende paragraaf.

2.5.4 Kunstbankjes en fietsroute

Op drie locaties zijn kunstbankjes geplaatst. Deze rustpunten in het landschap weerspiegelen de kwaliteiten van het landschap. De drie locaties zijn elk voorzien van een informatiebordje, en zijn met elkaar verbonden door een fietsroute middels het fietsknooppuntennetwerk.

29: Kaart Fietsroute

Kunstbankje Woldendorp

Gemeente Eemdelta heeft voor de groene rand van Woldendorp gekozen als locatie. Aan de zuidrand zijn ook werkzaamheden geweest in het kader van Eindeloze Horizon. Merijn Vrij heeft hier het kunstwerk gemaakt. Alsof een ploeg door het landschap is getrokken, is dit kunstwerk verzonken in het land. Zittend in het bankje kijk je uit over het maaiveld van het Oldambt. Het bankje geeft ruimte om samen te komen, en een moment rust te pakken. Hier kom je in gesprek met elkaar en met het landschap.

30 kunstbankje Woldendorp

31 Kunstbankje Bad Nieuweschan

Kunstbankje Bad Nieuweschan

Gemeente Oldambt heeft voor het centrum van Bad Nieuweschan gekozen als locatie. Wessel de Ruijter heeft hier het kunstwerk gemaakt. Het groene dorpse karakter van Bad Nieuweschan wordt hier geaccentueerd. Losstaande woningen in het weelderige groen staan samen met een bankje symbool voor en weerspiegelen de rust die hier in het dorp en de omgeving te vinden is.

Kunstbankje Bos op Houwingaham

Staatsbosbeheer heeft voor Bos op Houwingaham gekozen. Hier hebben ook werkzaamheden in het kader van Eindeloze Horizon plaats gevonden. Arjen Boerstra heeft het kunstwerk gemaakt. De Leidijk vormt duidelijke zichtlijnen op de grens met Duitsland. Dit houten interactieve kunstwerk zet letterlijk en figuurlijk aan tot interactie met het landschap en biedt tegelijkertijd de mogelijkheid om even uit te rusten. De vorm sluit aan bij de ligging: op de voormalige Booneschan.

32 Kunstbankje Booneschan

Fietsroute Eindeloze Horizon

De fietsroute van Eindeloze Horizon brengt je dwars door het mooie landschap en langs de drie kunstwerken. Een mooi moment om rust te pakken en waar te nemen hoe het landschap weerspiegeld wordt in het kunstwerk. Meer informatie over de kunstwerken en de volledige route is te vinden [op de website routesingroningen.nl](https://routesingroningen.nl).

2.5.4 Film 'Het Oldambt: een eindeloze horizon'

Om het verhaal van het unieke landschap van het Oldambt aan een nog groter publiek te kunnen vertellen, is er een film gemaakt. In deze film wisselen prachtige beelden uit het landschap en de maatregelen uit het project elkaar af. [De film is te bekijken op YouTube.](#)

33 Beeld uit de film

3 Financiën

In onderstaande overzicht is de realisatie van de kosten en de financiering weergegeven ten opzichte van de begroting.

Projectkosten	Begrote kosten	Gemaakte kosten	Verschil
Uitvoering omvormingswerkz. Beplanting	615.252	461.176	154.076
Kwaliteitsverbetering groene linten	97.500	142.730	-45.230
Planvoorbereiding uitvoering	114.040	88.345	25.695
Voorlichting en kennisinbreng	42.765	123.211	-80.446
Algemene kosten	52.173	51.434	739
Penvoerderschap	52.173	136.025	-83.852
Toegankelijkheid	57.020	4.283	52.737
Toegankelijkheid PV	3.422	257	3.165
Toegankelijkheid AK	3.422	257	3.165
Subtotaal	1.037.767	1.007.718	30.049
Opbrengst hout	-50.000	-19.951	-30.049
Totaal	987.767	987.767	0

Financiering	Begroot	Realisatie	Verschil
Waddenfonds	708.035	708.035	-
Provincie Groningen	98.777	98.777	0
Gemeente Eemdelta	20.000	20.000	0
Gemeente Oldambt	33.440	33.440	0
bijdrage eigenaren	127.515	151.719	-24.204
Totaal	987.767	1.011.971	-24.204

De output, zoals vermeld in de beschikking, is gehaald. In overleg met het Waddenfonds is geschoven tussen de diverse posten. De belangrijkste verschillen tussen de begroting en de realisatie zijn:

1. Uitvoering beplanting, groene linten en houtopbrengst: de kosten voor uitvoering beplanting en groene linten zijn lager uitgevallen. De houtopbrengst is lager uitgevallen door een lagere hoeveelheid en prijs van het hout.
2. Voorlichting en toegankelijkheid: door een overlap met andere projecten in de post toegankelijkheid en beleving is het budget grotendeels aangewend voor Voorlichting en kennisinbreng. De posten Toegankelijkheid penvoerderschap en Toegankelijkheid administratie kosten zijn naar rato verdeeld.
3. Penvoerderschap: de kosten zijn hoger uitgevallen door veelvuldig en intensief overleg met de diverse samenwerkingspartners en verlenging van de projectduur wat heeft bijgedragen aan een succesvolle afronding van dit project.

NB: In dit concept is dit nog een begrote realisatie i.v.m. de kosten accountant en afrekening die nog niet definitief zijn.

4 Oplevering en nawoord

4.1 Feestelijke afronding van het project

Op 25 mei is het project feestelijk afgerond. Stuurgroepleden, projectgroepleden, bestuurders en andere betrokkenen stapten in de bus vanaf voor een reis door het mooie landschap.

In Booneschans, Bad Nieuweschans en Woldendorp werd gestopt om stil te staan bij het landschap ter plaatse en de oplevering van de geplaatste kunstbankjes.

Terug bij de monumentale herenboerderij Hermans Dijkstra in Midwolda vond de lancering van de film plaats en werd er een inhoudelijke terugkoppeling op het project verzorgd door de initiatiefnemer: Stichting landschap Oldambt. Een geslaagde afsluiting!

34 Onthulling van de drie kunstbankjes

4.2 Nawoord

De gezamenlijke projectpartners hebben hard gewerkt aan het herstel van de Oldambster weidsheid. Door goed te kijken waar we zichtlijnen konden herstellen en op andere plekken juist het waardevol groen konden versterken, hebben we de beleving van de weidsheid versterkt en de landschappelijke samenhang van het gebied weer zichtbaar gemaakt. Daarnaast hebben we door de verschillende excursies, routes, kunstbankjes en de film een bijdrage geleverd aan de toegankelijkheid, beleving en de bekendheid van dit gebied.

In de komende jaren staat het landschap (in heel Nederland) voor grote uitdagingen: stikstof, klimaat, energie en woningbouw vormen de hoofdmoot. De landschapsvisie die in dit project is ontwikkeld en de versterking van de landschappelijke samenhang en structuur vormen een goed uitgangspunt voor de gebiedsgerichte aanpak voor de komende jaren/decennia.

5 Bijlagen

Bijlage 1 beplantingslijst Baamsum

Fruitbomen		aantal
Malus domestica 'Groninger kroon'	Appel	2 stuks
Malus domestica 'Notarisappel'	Appel	6 stuks
Malus domestica 'Bramley's Seedling'	Appel	2 stuks
Malus domestica 'Santana'	Appel	5 stuks
Malus domestica 'Zoete Kroon'	Appel	2 stuks
Prunus domestica 'Reine Victoria'	Pruim	3 stuks
Prunus domestica Opal	Pruim	2 stuks
Pyrus communis 'Conference'	Peer	5 stuks
Pyrus communis 'Gieser Wildeman'	Peer	4 stuks
Malus domestica 'Schone van Boskoop'	Appel	4 stuks
Malus domestica 'Elstar'	Appel	4 stuks
Malus domestica 'Jonagold'	Appel	4 stuks
Malus domestica 'Alkmene'	Appel	4 stuks
Malus 'Red Sentinel'	Appel	3 stuks
Bessen		aantal
Ribes rubrum	Aalbes	10 stuks
Ribes nigrum 'Titania'	Aalbes	5 stuks
Ribes 'Jostabes'	Jostabes	5 stuks
Ribes rubrum wit	Witte bes	5 stuks
Bomen		aantal
Acer pseudoplatanus	Esdoorn	1 stuks
Betula pendula	Berk	14 stuks
Ulmus 'New Horizon'	Iep	7 stuks
Ulmus 'New Horizon' (verplanten)	Iep	4 stuks
Juglans regia 'Plovdivski'	Walnoot	5 stuks
Struiken		aantal
Corylus 'Lange Spaanse'	Hazelaar	10 stuks
Cydonia oblonga	Kweeper	2 stuks

Bijlage 2 beplantingslijst dorpsbosjes Woldendorp (deelproject 2)

Boomvormers:

Onderstaande boomvormers zijn geplant om de structuur in de bosjes te versterken:

2 stuks	<i>Tilia europaea</i>	Hollandse linde
1 stuks	<i>Juglans regia Buccaneer</i>	walnoot
1 stuks	<i>Juglans regia</i>	walnoot
1 stuks	<i>Juglans regia Broadview</i>	walnoot
2 stuks	<i>Malus domestica Notarisappel</i>	appel
1 stuks	<i>Malus d. Luntersche Pippeling</i>	appel
1 stuks	<i>Malus d. Sterappel</i>	appel
1 stuks	<i>Malus d. Groninger Kroon</i>	appel
1 stuks	<i>Pyrus communis Concorde</i>	peer
2 stuks	<i>Pyrus c. Conference</i>	Peer
1 stuks	<i>Prunus a. Regina</i>	kers
1 stuks	<i>Prunus a. Hedelf. Riesenkersche</i>	Kers

De fruitbomen zijn aangeplant met behulp van bewoners. In totaal zijn er 15 bomen aangeplant.

Bosplantsoen:

Het assortiment bosplantsoen dat is aangeplant bestaat de volgende soorten:

475 stuks	<i>Alnus glutinosa</i>	zwarte els
175 stuks	<i>Amelanchier lamarckii</i>	krenteboompje
391 stuks	<i>Betula pendula</i>	berk
379 stuks	<i>Corylus avellana</i>	gewone hazelaar
177 stuks	<i>Crataegus monogyna</i>	eenstijlige meidoorn
379 stuks	<i>Frangula alnus</i>	vuilboom
76 stuks	<i>Ligustrum vulgare</i>	wilde liguster
113 stuks	<i>Malus sylvestris</i>	wilde appel
20 stuks	<i>Populus tremula</i>	tril populier
389 stuks	<i>Prunus avium</i>	zoete kers
190 stuks	<i>Quercus robur</i>	zomereik
379 stuks	<i>Ribes rubrum</i>	aalbes
89 stuks	<i>Rosa (o) canina</i>	hondsroos
252 stuks	<i>Salix aurita</i>	geoorde wilg
76 stuks	<i>Salix caprea</i>	boswilg
177 stuks	<i>Sambucus nigra</i>	gewone vlier
258 stuks	<i>Tilia cordata</i>	linde
391 stuks	<i>Ulmus laevis</i>	iep

Bijlage 3 beplantingslijst dorpsbosjes Drieborg (deelproject 3)

Boomvormers:

Onderstaande boomvormers zijn geplant om de structuur in de bosjes te versterken:

15 stuks	<i>Ulmus clusius/lobel</i>	iep
15 stuks	<i>Populus x canadensis</i>	Canadese populier
15 stuks	<i>Castanea Sativa</i>	tamme kastanje
15 stuks	<i>Alnus glutinosa</i>	zwarte els
15 stuks	<i>Quercus robur</i>	zomereik
15 stuks	<i>Tilia cordata</i>	winterlinde

Heesters/bosplantsoen:

Omdat er al veel sleedoorn en meidoorn aanwezig is in de bosjes zijn deze niet extra ingeplant. De struikvormers bestonden uit:

60 stuks	<i>Sorbus aucuparia</i>	wilde lijsterbes
60 stuks	<i>Acer campestre</i>	veldesdoorn of Spaanse aak
60 stuks	<i>Salix triandra</i>	amandelwilg
60 stuks	<i>Sambucus nigra</i>	vlier
60 stuks	<i>Viburnum opulus</i>	Gelderse roos
60 stuks	<i>Rosa canina</i>	hondsroos
60 stuks	<i>Prunus padus</i>	gewone vogelkers